

Vaikystė Vareikonių dvare

Marija Matušakaitė

Vareikonių dvaro savininkas, „Pienocentro“ direktorius Jonas Glemža (centre) ir valdytojas Jonas Matušakas (kairėje). 1935 m.

Iš M. Matušakaitės asm. archyvo

Vareikonių dvaras praeityje priklausė berods Zabieloms. Jo sodyba, kurioje gimiau ir augau, stovėjo ant atokiau nuo Nevėžio esančio kalno. Ją iš dalies supo šiandien jau išdžiūvęs Šveitupis, kurio vardas byloja apie istorinį upelio sakralumą.

Dvaro statiniai buvo itin įdomūs. Mokslinku užfiksuota Vareikonių architektūra, matyt, neretai taikyta tuose Lietuvos dvaruose, kuriems prieikdavo didesnių patalpų. Jos buvo gaunamos sudvigubinant įprastus valstiečių statinius. Pavyzdžiu, tradicinė 4 patalpų troba su prieangiu (*gonkomis*) per vidurį Vareikoniuose buvo sustumta galu su kitu analogišku statiniu. Jų didelį ilgi optiškai mažino dviejų prieangų vertikalės.

Tikriausiai panašiu būdu buvo suformuoti didžiulis tvartas ir kluonas, kuriems stigo skaidančių elementų.

Neįprastą pavadalą igavo du sustumti asimetriški svirneliai su išimomis kampuose. Susidarė simetriška erdvė su kolonelėmis paremtu įgilinimu per vidurį. Gaila, kad šis originalus svirnas nugriautas veikiausiai dar trečiąjame XX a. dešimtmetyje.

Sodyboje dar būta kumetyno ir ant šlaito stovinčios kiaulidės.

Trečiąjame dešimtmetyje dvarą įsigijo „Pienocentro“ direktorius Jonas Glemža. Jis émési remontuoti pagrindinį pastatą. Šiaudų stogas buvo perdengtas skiedromis, rastų sienos apkaltos dailylentėmis. Šešių padalų langai pakeisti T formos rémais. Nutinkuoti du į Nevėžio pusę išeiną kambariai.

Juose apsigyveno didelę metų dalį Vareikoniuose leidusi ponia Glemžienė, (buvasi sekretorė Zinaida Modzeliauskienė), su kiek jaunesniu už mane sūneliu

Dvaro gyvenamasis namas prieš remontą. Dvimetė Marija Matušakaitė su tėvais Eleonora ir Jonu bei kitais namiškiais. 1926 m. vasara

Vareikonių dvaro tvartas ir ūkinis kiemas. 1923 m.
Nuotraukos iš B. Mickėno asm. archyvo

Ramučiu. Su juo gražiai draugavome. Atvažiuodavo į Vareikónius jos tėvas Gavrilas Pinokurovas ir kiti giminaičiai.

Gyvenamą pastatą supo žalia erdvė. Iš pagrindinės pusės nuo kiemo ji skyrė aptverta žalia veja su centre pasodintomis sidabrinėmis eglaitėmis. Iš kiemo pusės palei namą augo didžiulis senas alyvų krūmas, tolo jurginais apsodintas takas, atokiau augo vyšnios ir senos obelys. Sodą netrukus papildė jauni vaismedžiai, kuriuos prižiūrėdavo iš Kauno atvykstantis sodininkas.

Dvaro interjeras buvo labai kuklus. Langų viršus dangstytas drobinėmis užuolaidomis, puoštomis kiauraraščiu. Be tradicinių baldų, čia būta pianino, kurio beveik nesinaudojo vos kelias nesudėtingas melodijas gebėjusi sugroti mama, nei labai muzikalus tėvelis, nuolat niūniavęs madingiausių operečių fragmentus. Svetainėje stovėjo panti baldai, tinkantys atviroms patalpoms. Čia taip pat kabojo didelė įréminta portretinė nuotrauka. Valgomajame, be masyvaus stalo ir lengvu, lanksčiu *vieniškų* kėdžių, stovėjo neaukšta spinta, skirta stalo tekstilei, patalynei ir rankšluosčiams, kurių nemaža dalis buvo siuvinėta. Gausu buvo ir dailių stalo servetelių, galinčių pakeisti didesnes staltieses. Būta ir didžiulio dviaukščio bufeto su įtraukta centrine dalimi, kurio viršuje stovėjo stiklinės, taurės ir taurelės, kavos servizas, apačioje – lėkštės, o stalčiuose gulėjo stalo įrankiai. Kitame kambariye, be prastoko rašomojo tėvelio stalo, už širmos (*paravano*) stovėjo jo lova ir didžiulė patalynei skirta skrynia, ant kurios, pristigus vietas, buvo ir miegama. Gretimame miegamajame būta drabužių spintos ir lovos, kurioje, būdama maža, miegojau šalia mamos ir, tik tapusi paaugle, persikėliau į nuosavą lovą. Svečiams skirtame miegamajame šalia lovų stovėjo tualetinis stalelis su dideliu veidrodžiu. Virtuvėje, be nesudėtingų baldų, būta ir didelės statinės, į kurią sumesdavo maisto atliekas, skirtas kiaulėms.

Dvarą remontavo mano tėvas Jonas Matušakas (1890–1962), gimęs Lenkijoje, Poznānės krašte, Šamotuluose. Kadangi nenorėjo mokytis, susivaidijo su tévais, su kuriais ir vėliau nepalaikė santykių. Patekės į vokiečių kariuomenę Pirmojo pasaulinio karo metais, jis atsidūrė Lietuvoje, buvo paskirtas nuo klaidžiojančių ir plėšikaujančių caro armijos likučių saugoti mano senelės Marijos Jakimavičienės nuomojamą dvarą Babtyną. Čia susipažino su mano mama Eleonora (1895–1985). Tada ir apsigyveno nuomojuose Vareikoniuose, kur, be tradicinių javų, ēmėsi auginti cukrinius runkelius. Juos reikėjo sėti, laistytį, kaupti, tręsti, ravęti, galop nukasti ir

Eleonora Matušakienė kopinėja bites. 1923 m.
Iš M. Matušakaitės asm. archyvo

nuvalyti. Tam buvo samdomos gretimo kaimo moterys. Nuvalytus runkelius rudenį pasiimdavo atplaukusi vokiečių šeimai priklausanti barža.

Isikūrusi Vareikoniuose, mama vertėsi bitininkyste. Tuo metu rusų emigrantai Parýžiuje buvo įkūrė mokslinių bitininkystės centrą, su kuriuo mama susirašinėjo ir kurį baigė igydama diplomą. Ji turėjo daug avilių, kuriuos pati prižiūrėjo ir apdorodavo gaunamą produkciją. Lietuvoje jau galima buvo nusipirkti dirbtinių korių, kuriuos ji išémindavo, palengvindama bičių darbą. Tuo metu jau retai buvo liejamos kasdienės žvakės, jas pakeitė pirktinės iš stearino. Vaškinės buvo skiriamos bažnyčiai. Namuose jos būdavo uždegamos prie mirštančiojo ar mirusiojo. Prisimenu dar saugotą ploną ir labai ilgą vaškinę žvakę, suvyniotą į suplotą kamuoli. Jis buvo naudojamas be žvakidės vis atvyniojant žvakės galą.

XX a. pradžioje žvakes kambariuose pakeitė ivedairaus dydžio ir formos žibalinės lempos. Didžiausia lempa su porcelianiniu gaubtu kaboj valgomajame kambaryste virš stalo.

Namuose dar nebuvo nei elektros, nei vandentiekio. Vandenių semdavo iš arčiau tvartų iškasto šulinio-grėžinio. Karvės girdytos pakalnėje prie upelio, pripildžius vandeniu ten stovinčius lovius.

Vareikoniuose nebuvo pirties, maudytasi atsinešus į virtuvę skardinę vonią. Karštas vanduo šildytas gale viryklos įmontuotame katile.

Norėdama papildyti šeimos biudžetą, mama nuomojo kambarius vasarotojams. Paprastai atvykdavo tie patys čia jau įpratę ilsėtis asmenys, iš kurių būtina paminėti Stanislovą Laduką su žmona Antanina.

Beveik visas maistas gamintas namuose. Žiemos pradžioje paprastai būdavo skerstuvės. Nusvilintą ir ant išimtų durų paguldytą kiaulę darinėjo mama. Be greitam vartojimui skirtų vėdarų, kraujinių dešrų su kruopomis, šaltienos iš kogalvių,

Vasara Vareikoniuose. Marija – centre, iš kairės – mama, trečioje eilėje – tėvas. 1935 m. Iš M. Matušakaitės asm. archyvo

kepenų pašteto, gaminti ir kamine prie virtuvės rūkyti skilandžiai, dešros, įvairaus storio lašinių paltys. Norint suteikti mėsai ypatingą aromatą, į anglis buvo įmeta ma kadagio šakelių. Tai vis naminiai kiaulienos gaminiai. Jautiena buvo perkama Bābtuose pas mēsininkus, kaip ir rečiau, paprastai rudeni, pasitaikanti aviena.

Maistui plačiai naudotos bulvės. Populiarūs buvo įkaitintoje duonkepėje, išémus duoną, ant kopūstlapiai kepami bulviniai blynai, plokštainiai ant skardos, virti maži kukuliukai, susmulkintų virtų bulvių ir morkų mišrainė. Skanėstu laikyto žarijose tiek namuose, tiek lauke keptos neluptos bulvės su sviestu.

Prie plačiai paplitusių daržovių priklausė kopūstai, rauginti dideliais kiekiais žiemai pagal individualius receptus. Burokėliai naudoti pamėgtiems barščiams. Stambiai tarkuoti ar supjaustyti griežinėliais ir užpilti actu, jie buvo patiekiami prie mėsos. Iš kitų daržovių minėtinos kelių rūsių, tarp jų šparaginės, pupelės, žirniai. Plito pomidorai, neturėjė didesnės paklausos tarp valstiečių. Aš pati pradėjau valgyti pomidorus, vėliau itin pamėgtus, jau būdama studentė. Tik nedaugelis gyventojų augino anksti pavasarį derančius raudonus ridikelius ir aštraus skonio baltus ridikus. Noriai valgyti žali svogūnų laiškai. Įvairiai buvo patiekiami agurkai – švieži su medumi, sutarkuoti griežinėliais maišomi su grietine, rauginti kaip priedai prie mėsos.

Prie retesnių daržovių priklausė žiediniai kopūstai (kalafiorai), naudoti ir kaip atskiras patiekalas su sviestu ir džiūvėsiais bei špinatais. Valgiaraštį dar paivairindavo cukinijos.

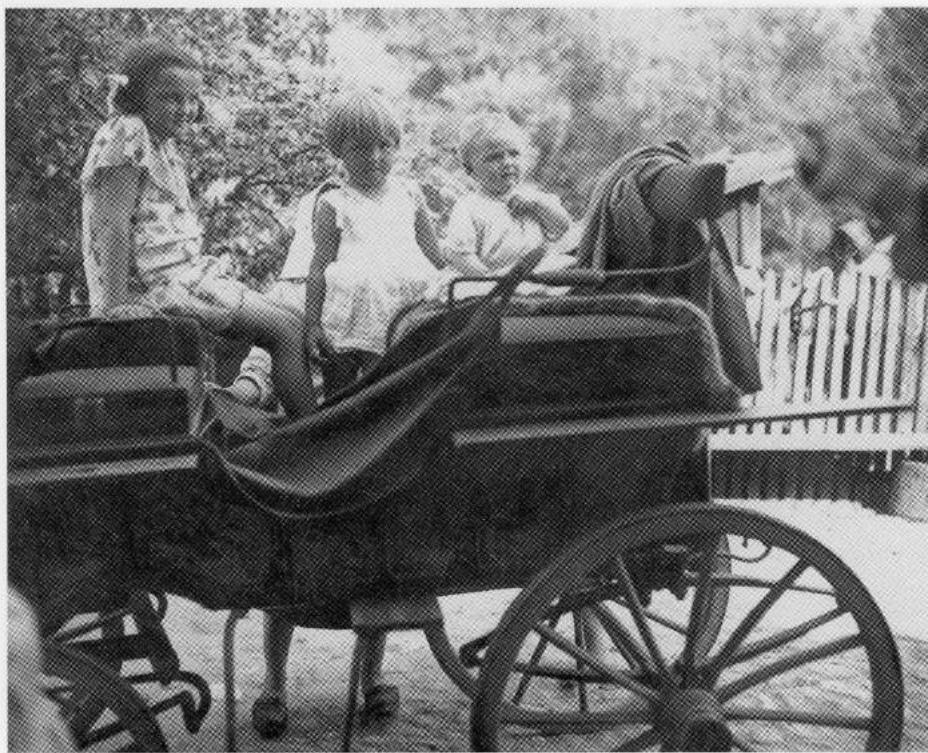
Iš gamtoje augančių maistinių augalų minėtini kmynai ir rūgštynės, paprastai renkamos pavasarį. Ne mažiau populiarūs būdavo grybai. Be baravykų, raudonviršių, jaunų lepšiukų, menkesnių kelmučių, labai vertintos kepamos rudmėsės. Smulkūs grybeliai noriai marinuoti žiemai, jie būdavo ir sūdomi, džiovinami Kūčioms. Smulkios aliejuje pakeptos ausytės priklausė prie tradicinių Kūčių patiekalų. Jau gerokai vėliau, atostogaudama Júodkrantėje, atveždavau iš ten daugybę pasūdytų *kalpokelių*. Palyginti vėlai Lietuvoje pradėta prekiauti vietoje veisiamais ar iš Lenkijos gabenameis pievagrybiais.

Dar ketvirtajame XX a. dešimtmetyje ir net vėliau namuose gaminta patalynė ir didelė aprangos dalis. Mama nemokėjo austi, užtat gera audėja buvo už dešimties kilometrų nuo Vareikonių – Kamposė gyvenusi teta Elžbieta Žutautaitė. Mačiau tik paskutinę jos išaustų rankšluosčių apdorojimo stadiją, kai sulaistytu vandeniu jie buvo balinami saulėje. Daug dėmesio skirta ir raštuotoms staltiesėms.

Šiltai aprangai buvo audžiamas milas ir tik lengvi vasariniai drabužiai siūti iš pirkinių audinių. Paprastai į Vareikonius ilgesniam laikui atvykdavo pažištama siuvėja, aprūpindavusi namiškius nesudėtingais apdarais. Puošnesnius viršutinius pagal madų žurnalų pavyzdžius siuvo už Babtų, Stabaunýčiuje, gyvenusi siuvėja, kuriai talkino mokinės.

Namuose buvo gaminamos ir vatinės antklodės. Jas siūdavo pažištama šio darbo specialistė, kuri staltiesėse, patalynėje, paltų pamušale dar išsiuvinėdavo ir tuomet populiarias monogramas.

Tėvo apranga buvo siuvama Kédáiniuose. Pas batsiuvius užsakydavo ir avalynę, pirkiniai buvo tik lengvi vasariniai moterų bateliai. Vietos amatininkai gamindavano tik klumpes – žiemai uždaru odos viršumi, vasarai atviras, tik su priekį

*Marija fajetone su pusseserėmis, dėdės Karolio Jakimavičiaus dukromis. 1932 m.
Iš E. Jakimavičiūtės Mičiulienės
asm. archyvo*

dengiančia odos dalimi. Prie elegantiškos moterų avalynės priklausė pirktiniai guminiai botai, užmaunami ant lengvesnių batelių ir paliekami prieškambaryje iėjus į gyvenamą patalpą. Vaikai namuose avėdavo minkštais, iš storų vilnonių siūlų sunertais bateliais. Vasarą pliaže moterys avėdavo specialiais guminiais laivelio tipo bateliais. Žiemą plačiai naudoti aukšti veltiniai su kaliošais.

Iš žaislų, kuriuos turėjau, minėtinos kaladėlės, naudotos sudėlioti įvairiems vaizdeliams pagal turimus pavyzdžius. Būta

*Ant arklių. Marija – kairėje. 1936 (?) m.
Iš B. Mickėno
asm. archyvo*

ir minkštų žvėrelių. Prie jų priklausė nedidelis meškiukas, labai susidėvėjęs, bet mano ypač mylimas. Kai kurios plastmasinės lėlės buvo skirtos naudoti maudant vaikus. Senas tradicijas atitiko guminiai sviediniai, tarp kurių būta ir išmargintų įvairiais raštais.

Labai populiarūs buvo stalo žaidimai, kuriems naudotas ant stalo metamas kubelis su sužymėtais taškais kiekvienoje pusėje. Pagal išmestą skaičių buvo stumdomos figūrėlės įvairiais piešiniais ar langeliais sužymėtu kartonu.

Susirinkęs gausesnis vaikų būrys žaisdavo slėpynes, gaudynes, siekdami pirma kitų pribėgti prie nurodyto objekto, „sugedusį telefoną“, žiedo dalijimą. Pastaruosiuose dviejuose žaidimuose pralaimėję vaikai turėjo išpirkti užstatus (*fantus*).

Žaislo paskirtį įgaudavo ir kiti daiktai. Ypač didžiausiai varduvių proga man dovanotu nedideliu spalvingu lietsargiu, po kuriuo net miegodavau.

Kalėdų eglutės Vareikoniuose nepuošdavo, ji manęs laukdavo Raudondvaryje pas senelę, pas kurią va-

Marija su drauge hamake. Apie 1936 (?) m.

Marija su namų numylėtiniais. 1932 m.

Iš M. Matušakaitės asm. archyvo

žiuodavau su mama. Čia žaliaskarė būdavo labai didelė, iki lubų, papuošta ne tik pirktiniais žvilgančiais bumbulais, bet ir namų darbo spalvoto popieriaus grandinėlėmis, mažais raudonais obuoliukais, saldainiais, riešutais.

Būta ir specialių, ypatingomis progomis organizuotų pramogų vaikams. Pati didžiausia būdavo išvyka į Kauną, kur kasmet pasirodydavo cirkas su dresuotais žvėrimis, akrobatais, klounais.

*Jonas Matušakas
lineikoje. Antrame
plane – garlaivis
Babtų prieplaukoje.
1936 m.*

*Iš M. Matušakaitės
asm. archyvo*